

Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Κράτος

Σε πρώτο επίπεδο θα αναλύσουμε κάποια στοιχεία για το τι είναι κράτος και σε δεύτερο επίπεδο θα το συνδέσουμε με το διοικητικό του βραχίονα, δηλαδή την γραφειοκρατία η οποία μας ενδιαφέρει περισσότερο στα πλαίσια του μαθήματος

Κράτος

Παρότι το Κράτος είναι ίσως η πιο κομβική έννοια στην πολιτική επιστήμη δεν είναι πλήρως αποσαφηνισμένο σε τι αναφέρεται σε εμπειρικούς όρους

Παρότι τη χρησιμοποιούμε συχνά ως έννοια πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι σχετικά καινούργιος όρος και ταυτίζεται με αυτό που αναφέρουμε την έλευση της περιόδου του Διαφωτισμού, της Νεωτερικότητας και του βιομηχανικού καπιταλισμού

Κοινώς την περίοδο μετά τον 19^ο αιώνα

Σε πρώτο επίπεδο μπορούμε να πούμε τι δεν είναι τα κράτη

Το κράτος λοιπόν δεν είναι συνώνυμο της Κυβέρνησης

Οι Κυβερνήσεις έρχονται και παρέρχονται μέσω των εκλογών

Το κράτος όμως έχει μια συνέχεια

Το κράτος επίσης δεν είναι συνώνυμο με αυτό που αποκαλούμε κοινωνία των πολιτών

Δηλαδή τους θεσμούς, οργανισμούς κτλ. που βρίσκονται στον ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στο κράτος και την αγορά

Σε αυτούς εντάσσουμε εθελοντικές οργανώσεις, οικογένειες, επαγγελματικές ενώσεις οι οποίες αποτελούν αυτό που θα δούμε αυτούς που υφίστανται τις συνέπειες της ρυθμιστικής και παρεμβατικής δράσης του κράτους

Και ασφαλώς το κράτος δεν είναι η πληθώρα ιδιωτικών επιχειρηματικών μεγαλύτερων ή μικρότερων δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στην επικράτεια του

Τι περιλαμβάνει λοιπόν το κράτος;

Όλους εκείνους τους μόνιμους θεσμούς οι οποίοι έχουν διαμορφωθεί μέσω νομοθετικών πρωτοβουλιών προκειμένου να οργανώσουν την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα στην επικράτεια τους

Αστυνομία, στρατός, δημόσια διοίκηση, κοινοβούλιο όλα αποτελούν θεσμούς του κράτους

Τα πολιτικά κόμματα όμως παρότι μέσω των εκλογών διαμορφώνουν την Κυβέρνηση δεν αποτελούν συστατικά στοιχεία του κράτους

Επίσης σε περιπτώσεις χωρών με Πρόεδρο και Πρωθυπουργό, ο πρώτος είναι μέρος του κράτους αλλά ο δεύτερος όχι

Αλλά και σε περιπτώσεις με αποκεντρωμένες δημοκρατικά εκλεγμένες ή και όχι διοικήσεις, οι περιφερειακές και τοπικές ενότητες επίσης αποτελούν μέρη του κράτους

Χαρακτηριστικά και ιδιότητες των κρατών

Ο Μαξ Βέμπερ είχε δώσει τον περίφημο ορισμό, ότι το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του κράτους είναι ότι διαθέτει το μονοπώλιο άσκησης φυσικής βίας εντός των γεωγραφικών του ορίων

Αυτή είναι μια σημαντική αποτύπωση του βασικού λειτουργικού χαρακτηριστικού των κρατών

Αποτελεί όμως και τη βασικότερη νομική και πολιτική οντότητα η οποία διαθέτει 5 βασικά γνωρίσματα

- 1. Κυβέρνηση**
- 2. Πληθυσμό**

3. Νομιμοποίηση

4. Επικράτεια

5. Κυριαρχία

1. Κάθε κράτος διαθέτει μια εκλεγμένη Κυβέρνηση η οποία είναι επιφορτισμένη με την χάραξη, διαμόρφωση και εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών στην επικράτεια της αλλά και την εκπροσώπηση του κράτους στις εξωτερικές του σχέσεις

2. Κάθε κράτος εμπεριέχει συγκεκριμένο πληθυσμό ο οποίος κατοικεί εντός των χωρικών ορίων της επικράτειας του

3. τα κράτη αναγνωρίζονται τόσο στο εσωτερικό τους από τους κατοίκους τους ως οι νόμιμοι φορείς άσκησης της φυσικής αλλά και πολιτικής εξουσίας εντός της επικράτειας τους

4. τα κράτη λειτουργούν εντός συγκεκριμένων συνόρων τα οποία ελέγχουν και επιβάλλουν τις νομικές εκείνες ρυθμίσεις που διαμορφώνουν την είσοδο και την έξοδο στην επικράτεια τους

5. η κυριαρχία αφορά κυρίως την επιβολή φορολογίας η οποία εκτός της οικονομικής της διάστασης έχει και την πολιτική της διάσταση αφού μόνο τα κράτη απολαμβάνουν αυτό το δικαίωμα. Επίσης τα κράτη έχουν την κυριαρχία να επιβάλλουν νόμους τους οποίους οι κυριαρχόμενοι υποχρεούνται να ακολουθήσουν

Η κυριαρχία έχει δύο διαστάσεις, η μία είναι η ελευθερία των ασκούντων την κυβερνητική εξουσία να νομοθετούν και να εφαρμόζουν δημόσιες πολιτικές

Στα πλαίσια όμως ανάπτυξης δημοκρατικών καθεστώτων η κυριαρχία αφορά και την λειτουργία των κοινοβουλίων, δηλαδή τα εθνικά κοινοβούλια ασκούν εθνική κυριαρχία εξ' ονόματος του εθνικού πληθυσμού

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ύπαρξη κράτους είναι η ύπαρξη πολιτών

Έχουν γραφτεί πολλά για το περιεχόμενο τόσο ουσιαστικά όσο και σε συμβολικό επίπεδο της ιδιότητας του πολίτη (citizen)

Στην πιο απλή της μορφή η ιδιότητα του πολίτη περιγράφει το πλήρες μέλος ενός κράτους, το οποίο απολαμβάνει ίσα νομικά δικαιώματα έναντι της Κυβέρνησης αλλά φέρει και ανάλογες υποχρεώσεις ανάλογα με το κράτος

Η ιδιότητα του πολίτη ή υπηκοότητα επιβεβαιώνεται από κάποιο επίσημο έγγραφο όπως η ταυτότητα ή το διαβατήριο

Συνοπτικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι το κράτος χαρακτηρίζεται από νομική και πολιτική εξουσία η οποία ασκείται στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης εδαφικής περιοχής οριοθετημένης από συγκεκριμένα σύνορα και στην οποία κατοικεί συγκεκριμένος πληθυσμός

Επισκόπηση της ανάπτυξης του σύγχρονου κράτους

Γενικά, το κράτος αποτελεί πολύ νεότερη έννοια από ότι συνήθως νομίζουμε

Χαρακτηριστικά, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπήρχαν μόλις 50 καταγεγραμμένα κράτη στον κόσμο

Το 1800 τα κράτη ήταν μόλις 19 και συγκεντρώνονταν κυρίως στην Ευρώπη και την Ασία

Μέχρι το 1900 είχαν δημιουργηθεί περίπου 30 ακόμη

Σήμερα υπάρχουν περίπου 200 κράτη παγκόσμια αλλά είναι έντονη η συζήτηση αναφορικά με το μέλλον τους

Σε παγκόσμιο επίπεδο τα κράτη αυξήθηκαν εκθετικά μετά τον ΒΠΠ φαινόμενο που συνδέεται με την σταδιακή αποαποικιοποίηση και την κατάρρευση των μεγάλων ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών

Έτσι, τις δεκαετίες του 1960 και 1970 περίπου 70 κράτη διαμορφώθηκαν στην Ασία και την Αφρική

Το δεύτερο μεγάλο κύμα διαμόρφωσης κρατών καταγράφεται την περίοδο μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και γενικά αυτό που αποκαλείται Κομμουνιστικό μπλοκ

Οι ρίζες του σημερινού κράτους βρίσκονται στην Ευρώπη και εξήχθη ως θεσμός μέσω της αποικιοκρατίας στον υπόλοιπο κόσμο κυρίως από Βρετανία, Γαλλία, Ισπανία

Τα κράτη διαφέρουν ως προς τον πληθυσμό τους, την εμβέλεια της πολιτικής τους εξουσίας και τα επίπεδα οικονομικής τους ανάπτυξης

Παρότι πολύ συχνά χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημοι όροι, στην πραγματικότητα οι όροι κράτος και έθνος κάποιες φορές ταυτίζονται, κάποιες άλλες όμως όχι

Θα μιλήσουμε αργότερα για την έννοια του εθνικισμού

Όπως είπαμε ο κόσμος υπήρχε πριν τη δημιουργία κρατών και σύμφωνα με αρκετούς μπορεί να υπάρξει και μετά από αυτά

Στη Μεσαιωνική Ευρώπη για παράδειγμα ο όρος κράτος δεν αναφέρονταν καν ως έννοια και δεν υπήρχε στο λεξιλόγιο των ανθρώπων

Οι θεωρητικές, φιλοσοφικές και πολιτικές ρίζες του φαινομένου του κράτους όμως βρίσκονται στην περίοδο μεταξύ 16^{ου}- 18^{ου} αιώνων

Τότε αναπτύχθηκαν οι έννοιες περί κυριαρχίας και αυτονομίας των πολιτών έναντι του κράτους

Αυτή η περίοδος έχει χαρακτηριστεί η περίοδος της Ευρωπαϊκής απολυταρχίας

Είναι η περίοδος που σηματοδοτεί το πέρασμα από τις φεουδαρχικές δομές εξουσίας σε κάπως διαφορετικές μορφές σε υπερεθνικό (αυτοκρατορίες) και τοπικό (φέουδα, φατρίες, μιλιέτ) επίπεδα

Η περίοδος που εκκινεί τον 16^ο αιώνα σηματοδοτεί το τέλος της εποχής του Μεσαίωνα και το πέρασμα στην εποχή της Ευρωπαϊκής απολυταρχίας (European absolutism)

Σε πολύ αδρές γραμμές μέχρι τον 16^ο αιώνα, δεν υπήρχαν έθνη-κράτη (υπήρχαν όμως στην Αρχαία Ελλάδα η οποία προφανώς δεν μας απασχολεί στο μάθημα παρά μόνο στον βαθμό που επηρέασε την μετέπειτα δημιουργία εθνών-κρατών την περίοδο του Διαφωτισμού)

Η Ευρωπαϊκή ήπειρος μετά την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το 476 μ.Χ. διατήρησε τα εδάφη της αλλά σταδιακά χωρίστηκε στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία και την Δυτική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

Μέχρι την απώλεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας το 1453

Το σύγχρονο κράτος δεν αποτελούσε την μορφή πολιτική συντονισμού και διακυβέρνησης στην περίοδο αυτή

Πριν από την σταδιακή και σε ιστορικά κύματα εμφάνιση του κράτους περίπου τον 16^ο αιώνα υπήρχαν διαφορετικοί τρόποι θεσμικής και πολιτικής διακυβέρνησης

Πόλεις, κρατίδια, πριγκιπάτα, αυτοκρατορίες, φυλές

Η διακυβέρνηση τους κάποιες φορές βασιζόνταν σε δομές και λειτουργίες που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προσομοίαζαν στις κρατικές- γραφειοκρατικές

Γενικά όμως οι διαφορές είναι πολύ περισσότερες από τις ομοιότητες

Οι λόγγοι είναι ότι οι ευρύτερες συνθήκες που συνέβαλλαν στην ανάδυση του κράτους δεν υφίσταντο όταν λειτουργούσαν άλλες μορφές διοίκησης στην διάρκεια του Μεσαίωνα

Στον Μεσαίωνα η διακυβέρνηση ασκούταν μέσω της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας στην περίπτωση της Ρωμαιοκαθολικής Αυτοκρατορίας

Μέσω της Ορθόδοξης Βυζαντινής εκκλησίας στην περίπτωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Οι εκκλησιαστικοί ηγέτες είχαν την απόλυτη εξουσία σε ολόκληρη την επικράτεια της Βασιλείας

Παρά τις μεμονωμένες προσπάθειες συγκεκριμένων Αυτοκρατόρων και Βασιλέων της εποχής να αυξήσουν την διοικητική και πολιτική κυριαρχία τους στα εδάφη τους, οι εκκλησιαστικοί ηγέτες συνέχιζαν να αποτελούν το επίκεντρο (και) της πολιτικής εκτός της θρησκευτικής εξουσίας

Γενικά ο Βέμπερ ασχολήθηκε αρκετά με την σύγκριση προ-νεωτερικών (πριν τον 16^ο αιώνα) μορφών διοίκησης με την γραφειοκρατία

Εντόπισε τις ρίζες της γραφειοκρατικής οργάνωσης στις Γερμανικές και Μογγολικές αυτοκρατορίες του Μεσαίωνα

Και σε φεουδαρχικά κτήματα 12^ο και 13^ο αιώνα

Τις περισσότερες φορές ο Βέμπερ κατέληγε ότι οι προ-νεωτεικοί τρόποι διοικητικής οργάνωσης αυτού του τύπου δεν βασίζονταν σε αρχές που σχετίζονται με κάποια ολοκληρωμένη μορφή της γραφειοκρατίας

Τα κοινά σημεία σε αυτές τις συγκεκριμένες περιπτώσεις διοίκησης ήταν η γραπτή τυποποίηση (κάποιων) από τις εντολές του ανώτερου άρχοντα (Βασιλιά) σε διατάγματα και επίσημες δηλώσεις

Αυτό ασφαλώς ήταν δυνατό μόνο μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας τον 15^ο αιώνα

Στο τοπικό επίπεδο του φέουδου, εκπρόσωποι του Βασιλιά είχαν την αρμοδιότητα να επιβάλλουν και να υλοποιήσουν τις διαταγές του Βασιλιά οι οποίες όπως είδαμε ήταν ουσιαστικά αποφάσεις της εκκλησιαστικής ηγεσίας

Σε τοπικό επίπεδο συνεπώς λειτουργούσαν τα φέουδα ως διοικητικά κέντρα

Επικεφαλής ήταν ο φεουδάρχης (Λόρδος) ο οποίος από κάτω είχε συγκεκριμένο διοικητικό προσωπικό

Οι τρόποι διοίκησης ήταν προσωποπαγείς και βασίζονταν σε τοπικιστικά πλέγματα εξουσίας

Οι αποφάσεις του Λόρδου ήταν αδιαπραγμάτευτες

Οι κληρονομικά προσδιορισμένες προσβάσεις των υπηκόων στους τοπικούς άρχοντες αποτελούσε τον μοναδικό προσδιοριστικό παράγοντα βάσει του οποίου κατανέμονταν οι δημόσιοι πόροι

Ο φεουδάρχης ήταν ο μόνος που αποφάσιζε για την πρόσληψη ή απόλυση διοικητικού προσωπικού

Οι προσληφθέντες δένονταν με συμβόλαιο υποταγής στον Λόρδο

Οι προσλήψεις γίνονταν αποκλειστικά με άτυπες διαδικασίες, με βασικό κριτήριο να είναι η κληρονομική θέση του κάθε πιθανού μέλους του διοικητικού προσωπικού στην ιεραρχική αλυσίδα

Κανένας καταμερισμός αρμοδιοτήτων ανάμεσα σε διοικητικές και φεουδαρχικές ανάγκες

Ο επικεφαλής του φέουδου δεν περιορίζονταν στις εξουσίες του από γραπτές οδηγίες και νόμους

και ασφαλώς καμία τεχνοκρατική διακυβέρνηση στην βάση επιστημονικών δεδομένων

η βασικότερη δύναμη που θεωρείται υπεύθυνη για τη διαμόρφωση των σύγχρονων κρατών είναι ο πόλεμος

ο Tilly είχε πει ότι ο πόλεμος έκανε το κράτος και το κράτος έκανε πολέμους

Με πρώτη ανακάλυψη την εμφάνιση της πυρίτιδας τον 14^ο αιώνα εμφανίστηκε η δυνατότητα επέκτασης των πολεμικών συρράξεων σε πολύ μεγαλύτερες κλίμακες από αυτές που γίνονταν έως τότε

Αυτό αποτέλεσε κομβικής σημασίας ώστε να διαμορφωθούν εθνικοί στρατοί οι οποίοι αντικατέστησαν τους έφιππους ιππότες

Και να διαμορφωθούν οργανωμένες μονάδες πεζικού και πυροβολικού

λόγω της δυνατότητας για ανάπτυξη ευρύτερων και πιο εντατικών πολεμικών αναμετρήσεων διαμορφώθηκε μια πολυδάπανη κούρσα εξοπλισμών για την απόλυτη επικράτηση ενός κράτους έναντι όλων των άλλων

Εκεί βρίσκονται και οι ρίζες του όρου ευρωπαϊκή απολυταρχία

Καθότι στην περίοδο αυτή τα μεγάλα κράτη (ΜΒ, Γαλλία, Ρωσία, Ισπανία) συνεχώς εμπλέκονταν σε πανάκριβες πολεμικές συρράξεις με στόχο την απόλυτη επικράτηση μια εξ αυτών σε όλες τις υπόλοιπες

Αυτές οι διεργασίες υποχρέωσαν τους ηγεμόνες να διαμορφώσουν τις συνθήκες για την εκπαίδευση, τον εξοπλισμό και την πληρωμή μόνιμων στρατευμάτων

Αυτές αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη των γραφειοκρατιών όπως θα δούμε

Γενικά μπορούμε να εντοπίσουμε τρεις ομάδες παραγόντων που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη κρατικών δομών στην περίοδο της ευρωπαϊκής απολυταρχίας

1. Οικονομικές,
2. θρησκευτικές- πολιτικές και
3. πολιτισμικές- ιδεολογικές

1. Κομβικής σημασίας ήταν και ο ρόλος του εμπορίου το οποίο αν και σε μεγάλο βαθμό ρυθμισμένο μέσω του μερκαντιλισμού, γνώρισε μεγάλη άνθηση εκείνη την περίοδο

Επίσης εκείνη την περίοδο διαμορφώνονται οι απαρχές της επικράτησης μιας πρώτης μορφής καπιταλισμού

Ο πρώτος καπιταλισμός που άρχισε να διαμορφώνεται αυτή την περίοδο, έθεσε τα θεμέλια της ορθολογικής λειτουργίας της οικονομίας στην βάση καταμερισμού της εργασίας

Η παραγωγή άρχισε να λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες (μανουφакτούρες) συμβάλλοντας έτσι στην ορθολογικοποίηση των μεθόδων παραγωγής

Παράλληλα, το εμπόριο δημιούργησε τις ανάγκες για γραφειοκρατικοποίηση των συναλλαγών, της απόσπασης πλούτου από αποικίες αλλά και της ρύθμισης του από το κράτος στα πλαίσια του μερκαντιλισμού

Αυτό δημιούργησε τις ανάγκες για τη δημιουργία θέσεων αυτού που μέχρι και σήμερα αποκαλούμε εμπορικοί ακόλουθοι

Δηλαδή διπλωμάτες που μέσω συνεργασίας με ομολόγους τους άλλων κρατών προωθούσαν τα εμπορικά συμφέροντα της χώρας τους

2. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα όμως είχαμε και την λεγόμενη θρησκευτική Μεταρρύθμιση η οποία είχε σημαντικές πολιτικές επιπτώσεις και άρα επηρέασε την ανάδυση των κρατών

η θρησκευτική Μεταρρύθμιση (Protestant Reformation) η οποία ξεκίνησε τον 16^ο αιώνα με τον Μάρτιν Λούθερ

Η θρησκευτική Μεταρρύθμιση τάχθηκε με ιδιαίτερη δυναμική ενάντια στον τρόπο οργάνωσης βασισμένο στην απόλυτη θρησκευτική εξουσία

Επιδιώκοντας η εξουσία να μεταφερθεί σε κοσμικές δομές όπως οι Βασιλείς

Η Μεταρρύθμιση ακολουθήθηκε από την αντί-μεταρρύθμιση τον 17^ο αιώνα, οπότε η Καθολική εκκλησία κινήθηκε πολύ επιθετικά απέναντι στους Προτεστάντες, επιδιώκοντας την ανάληψη της εξουσίας

Η αντιπαλότητα ανάμεσα σε Καθολικούς και Προτεστάντες είχε σημαντικές θρησκευτικές, ιδεολογικές, κοινωνικές κτλ. προεκτάσεις,

είχε όμως και συνέπεια την διεξαγωγή πολλών και αιματηρών πολέμων ανάμεσα στα κράτη που είχαν υιοθετήσει τα δύο δόγματα

Οι πόλεμοι αυτοί διαμόρφωσαν με την σειρά τους τις προϋποθέσεις ανάδυσης των εθνικών κρατών που θα υιοθετούσαν τα αντίστοιχα θρησκευτικά δόγματα και μέσω αυτού την ανάδυση του γραφειοκρατικού τρόπου διοίκησης

Τα δύο ρεύματα των Καθολικών και Προτεσταντών δεν παρέμειναν αναλλοίωτα αυτή την περίοδο καθώς στα πλαίσια του Προτεσταντισμού δημιουργήθηκαν νέα προτεσταντικά δόγματα ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις συμμαχιών ανάμεσα σε Καθολικές και Προτεσταντικές χώρες

Έτσι, διαφορετικά δόγματα υιοθετήθηκαν σε διαφορετικά έθνη κράτη και αυτές οι διαδικασίες συνέβαλλαν στην ανάδυση των εθνικών γραφειοκρατικών δομών

3. Πολιτισμικές- Κοινωνικές: η έλευση του κινήματος της Αναγέννησης αρχικά στην Ιταλία τον 15^ο αιώνα και μετά στην υπόλοιπη Ευρώπη και οι πρώτες επιστημονικές ανακαλύψεις

Η περίοδος της Αναγέννησης επαναθεμελίωσε την ανάγκη για ορθολογικό τρόπο οργάνωσης των κοινωνιών και οικονομιών της εποχής

Έθεσε την ανάγκη οργάνωσης πολιτικών μονάδων στη βάση κοσμικών και όχι θρησκευτικών αξιών

Χαρακτηριστικά, αυτή την περίοδο γράφτηκε ο 'Ηγεμόνας' από τον Νικόλα Μακιαβέλλι, έργο που θεωρείται η πρώτη συμβολή του πολιτικού και οικονομικού ρεύματος σκέψης και στρατηγικής που σήμερα ονομάζουμε 'ρεαλισμός' και επηρέασε εκείνη την περίοδο τους συνεχείς πολέμους που χαρακτηρίζουν την πρώιμη νεωτερική περίοδο

Σε αυτή την περίοδο όμως υπήρξαν και σημαντικές επιστημονικές ανακαλύψεις οι οποίες έθεσαν τα θεμέλια για την πραγματική επιστημονική επανάσταση που έλαβε χώρα κατά την διάρκεια του Διαφωτισμού

Οι οποίες με την σειρά τους έδωσαν την δυνατότητα για την γραφειοκρατικοποίηση της παιδείας

Το βασικό γεγονός το οποίο θεωρείται ότι έδωσε την απόλυτη ώθηση για τη διαμόρφωση των σύγχρονων κρατών ήταν Ειρήνη της Βεστφαλίας του 1648 με την οποία τερματίστηκαν ο τριακονταετής πόλεμος στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και ο πόλεμος που είχε διαρκέσει 80 χρόνια ανάμεσα στην Ισπανία και την Ολλανδία

Με αυτή τη Συνθήκη άλλαξαν άρδην τα σύνορα ανάμεσα σε πολλά από τα ευρωπαϊκά κράτη

Μεταβλήθηκε πολύ το νόημα της εθνικής κυριαρχίας

Για πρώτη φορά διαμορφώθηκε η λεγόμενη εθνική κοσμική εξουσία έναντι των εκκλησιαστικών δογμάτων

Αυτά όλα οδήγησαν στο λεγόμενο Βεσφαλιανό σύστημα το οποίο περιγράφει το σύγχρονο κρατικό σύστημα το οποίο βασίζεται στην κρατική κυριαρχία και στην πολιτική αυτοδιάθεση

Κάποια κράτη όπως η Αγγλία, Γαλλία, Ισπανία, Πορτογαλία προϋπήρχαν της Βεσφαλίας αλλά με την Συνθήκη διαμορφώθηκαν καλύτερα και σαφέστερα οι εξουσίες των κρατών

Έτσι διαμορφώθηκαν και οι ανάγκες για θεωρητική θεμελίωση των εννοιών των δικαιωμάτων των πολιτών, της αυτοδιάθεσης των κρατών κτλ.

Για παράδειγμα ο John Locke (1632-1704) ανέπτυξε την έννοια των φυσικών δικαιωμάτων τα οποία πρέπει να απολαμβάνουν οι πολίτες ενός κράτους

Σε μεγάλο βαθμό αυτό που σήμερα ονομάζουμε 'κράτος δικαίου' βασίζεται σε αυτές τις πρώτες εννοιολογήσεις

Φυσικά δικαιώματα περιλαμβάνουν το δικαίωμα της ζωής, της ελευθερίας και της περιουσίας τα οποία τα κράτη οφείλουν να προστατεύουν μέσα από τη νομοθετική τους διαδικασία

Αυτά ενέπνευσαν σε μεγάλο βαθμό την Αμερικανική και την Γαλλική επανάσταση

Ειδικά στην περίπτωση της Αμερικανικής επανάστασης, η ανεξαρτησία των εποίκων από τη ΜΒ βασίστηκε στη φιλελεύθερη ερμηνεία αυτών των δικαιωμάτων που έδωσαν τη δυνατότητα να διαμορφωθεί το πρώτο φιλελεύθερο κράτος

Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας του 1776 δήλωνε ότι οι κυβερνήσεις ενός κράτους αντλούν τη δίκαιη εξουσία τους από τη συναίνεση των κυβερνωμένων

Η συναίνεση θα διασφαλιζόταν μέσω δημοκρατικών εκλογών

Η Γαλλική Επανάσταση επιχείρησε μια πιο ριζοσπαστική λειτουργική ερμηνεία των φυσικών δικαιωμάτων δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη δημοκρατία από ότι στα φιλελεύθερα δικαιώματα

Στα πλαίσια αυτά διαμορφώθηκε στη Γαλλία ένα είδος κρατικού παρεμβατισμού το οποίο θεωρήθηκε ότι συννένωνε όλα αυτά τα δημοκρατικά αλλά και κοινωνικά δικαιώματα

Και αποτελούσε την κυρίαρχη έκφραση μιας εθνικής κοινότητας με πολίτες που απολάμβαναν τα ίδια δικαιώματα

Σε ότι αφορά την εξωτερική πολιτική των κρατών και πάλι ο πόλεμος διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο

Τα εξωτερικά σύνορα των κρατών διαμορφώθηκαν τον 19^ο αιώνα με την ανάπτυξη της χαρτογραφίας να συμβάλλει αποφασιστικά στην διευκόλυνση της αποτύπωσης των κρατικών συνόρων

Για πρώτη φορά διαμορφώθηκε ο όρος κρατική επικράτεια σε νομικό επίπεδο

Με την κρατική επικράτεια να θεωρείται ότι πρέπει να επεκτείνεται και στη θάλασσα και σε ότι αφορά αυτή την παράμετρο να φτάνει ως το σημείο όπου φτάνει το βεληνεκές μια κανονιάς από την άκρη του εδάφους

Αργότερα διαμορφώθηκε και η έννοια του εθνικού εναέριου χώρου η οποία καθορίστηκε στο ύψος όπου έφτανε ένα αερόστατο.

Μετέπειτα ασφαλώς υπήρξαν επιπλέον εξελίξεις σε αυτούς τους τομείς αν και οι συνεχείς αντεκκλήσεις της Ελλάδας με την Τουρκία τόσο για τα θαλάσσια όσο και για τα εναέρια σύνορα των δύο χωρών αποδुकνει ότι ακόμη αυτά τα ζητήματα παραμένουν αμφιλεγόμενα αν και σαφώς καλύτερα προσδιορισμένα από ότι στο παρελθόν

Με την έλευση του ΑΠΠ για πρώτη φορά δημιουργούνται κρατικά διαβατήρια

Για να ταξιδέψει κάποιος εκτός της επικράτειας του κράτους όπου ζούσε έπρεπε να πάρει λιγότερες ή περισσότερες θεσμικές εγκρίσεις από το εκάστοτε κράτος

Μέχρι τον ΑΠΠ δηλαδή η μετανάστευση δεν υπόκειντο σε κρατικούς ελέγχους

Στο επίπεδο της οικονομίας το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα σηματοδότησε μια εποχή ελεύθερου εμπορίου αλλά και τη διαμόρφωση ή μάλλον ενδυνάμωση της έννοιας της εθνικής οικονομίας για τα μεγάλα ευρωπαϊκά κράτη

Και την επέκτασή της για όσα δημιουργήθηκαν τον 19^ο αιώνα

Όπως θα δούμε και στη συζήτηση για την ανάδυση του φαινομένου της γραφειοκρατίας η περίοδος από το 1870 και μετά σηματοδοτεί την όλο και μεγαλύτερη διείσδυση των εθνικών κυβερνήσεων στις εσωτερικές πολιτικές στην επικράτεια τους

Δεδομένου ότι δύο μεγάλα κράτη ουσιαστικά δημιουργήθηκαν από τις στάχτες προηγούμενων αυτοκρατοριών το 1870 (Γερμανία η οποία διαδέχτηκε την Πρωσική Αυτοκρατορία και πήρε μέρη της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας και Ιταλία η οποία συνένωσε τα διαφορετικά ιταλικά κρατίδια σε μια διαδικασία που είχε ήδη ξεκινήσει το 1815 και ολοκληρώθηκε το 1871) καθίσταται σαφές ότι η δημιουργία κρατών συνδέεται αναπόσπαστα με την επέκταση των κρατικών δραστηριοτήτων εκείνη την περίοδο

Έτσι για πρώτη φορά είχαμε κρατικές παρεμβάσεις στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, τη δημόσια εκπαίδευση και τις απαρχές του κοινωνικού κράτους στη Μπισμπαρκική Γερμανία για το οποίο θα κάνουμε ξεχωριστή ανάλυση

Επίσης τότε αρχίζει και η συλλογή στατιστικών δεδομένων η οποία επιτρέπει την εμπειρική ανάλυση των λειτουργιών του κράτους

Όλες οι έως τότε θεωρητικές και φιλοσοφικές συνεισφορές σε ότι αφορούσε το κράτος ήταν καθαρά κανονιστικές και δεν εδράζονταν σε κάποια εμπειρική αποτύπωση

Η διαδικασία διείσδυσης των κρατών στο εσωτερικό τους τόσο στο πεδίο αμιγώς εσωτερικών αλλά και οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα

Για άλλη μια φορά οι δύο πόλεμοι αποτέλεσαν κομβικής σημασίας γεγονότα σε αυτή την εξέλιξη

Τόσο ο Α αλλά ειδικά ο Β ΠΠ χαρακτηρίστηκαν οι πρώτοι ολοκληρωτικοί πόλεμοι αφού απαιτούσαν την πολεμική κινητοποίηση βασικά ολόκληρων εθνικών πληθυσμών

Τη χρήση προηγμένων οπλικών συστημάτων

Αλλά και τη μαζική χρηματοδότηση των πολεμικών προσπαθειών μέσα από δημόσιες δαπάνες που αντλούνταν από τη συλλογή φορολογίας

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι απαιτήσεις των ολοκληρωτικών πολέμων απαιτήθηκε η ανάπτυξη ικανοτήτων αποτελεσματικής και συστηματικής φορολόγησης των πολιτών για πρώτη φορά ουσιαστικά στην ιστορία

Ως αποτέλεσμα τα φορολογικά έσοδα διπλασιάστηκαν ως ποσοστό της εθνικής παραγωγής

Η έλευση της ειρήνης το 1945 δεν οδήγησε στην απόλυση αυτών των φορολογικών ικανοτήτων

Αντιθέτως συστηματοποιήθηκαν προκειμένου να χρηματοδοτηθούν τα πολύ πιο ανεπτυγμένα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας τα οποία αποτέλεσαν αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της ανάπτυξης του κοινωνικού κράτους μέχρι το 1980

Μαζί με τις φορολογικές δυνατότητες βελτιώθηκαν και οι κρατικές ικανότητες οι οποίες για πρώτη φορά ανέπτυξαν διαφοροποιημένες λειτουργίες ανάλογα με τις δημόσιες πολιτικές που εφαρμόζονταν

Έτσι διαμορφώθηκαν τα χρόνια του καπιταλισμού της ευημερίας τα οποία επίσης θα αναλύσουμε σε ξεχωριστή ενότητα συνδέοντας τα προφανώς με τις εξελίξεις στο κοινωνικό κράτος πρόνοιας από τη δεκαετία του 1980 έως σήμερα

Εκτός Ευρώπης την μεταπολεμική περίοδο αναδύθηκαν πολλά κράτη τα οποία αποτελούσαν μέρη της Βρετανικής και Γαλλικής αποικίας στα πλαίσια της αποαποικιοποίησης

Αυτή η διαδικασία είχε ήδη ξεκινήσει τον 18^ο αιώνα με τις λεγόμενες χώρες εποίκων, δηλαδή χώρες στις οποίες είχαν μεταναστεύσει άνθρωποι από τη ΜΒ να δημιουργούν μια σειρά ανεξάρτητων κρατών όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, ο Καναδάς

Οι κοινότητες των ιθαγενών που ήδη κατοικούσαν σε αυτές τις περιοχές αντικαταστάθηκαν τις περισσότερες φορές με εξαιρετικά βίαιους τρόπους και νέοι ευρωπαϊκοί πολιτισμοί εγκαταστάθηκαν

Αν όμως εξαιρέσουμε αυτά τα κράτη που δημιουργήθηκαν από εποίκους μπορούμε να αποτυπώσουμε τέσσερα μεγάλα κύματα διαμόρφωσης κρατών σε μακροιστορική περίοδο 2 αιώνων

Σε πρώτη φάση είχαμε το πρώτο κύμα αποαποικιοποίησης από την Ισπανία και την Πορτογαλία κυρίως σε εδάφη της Λατινικής, Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής

Σε αυτές τις περιοχές δημιουργήθηκαν μια σειρά από κράτη τα οποία όμως υποχρεώθηκαν από τις αποικιοκρατικές χώρες που αποχώρησαν να πληρώσουν πολύ μεγάλο χρηματικό τίμημα ουσιαστικά ως αποζημίωση για τα διαφυγόντα κέρδη από την εκμετάλλευση των χωρών αυτών αλλά και την απάλειψη του θεσμού της δουλείας

Το αποτέλεσμα ήταν η διαμόρφωση αυτών που αποκαλούνται εξαρτημένες συνταγματικές δημοκρατίες με επιφανόμενους θεσμούς που προσομοίαζαν στους Δυτικούς (Σύνταγμα, δημοκρατία, αντιπροσωπευτικοί θεσμοί κτλ.)

Αλλά και την διατήρηση αυτών των χωρών σε καθεστώς οικονομικής και άρα πολιτικής εξάρτησης με τη βοήθεια ασφαλώς γηγενών πληθυσμών που είχαν επωφεληθεί από το προηγούμενο καθεστώς

Αυτό αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως κομπραδόρικός καπιταλισμός και η Ελλάδα σύμφωνα με πολλούς έχει πολλά κοινά στοιχεία με αυτές τις χώρες

Σε αυτές τις περιπτώσεις οι αποικίες ή οι χώρες που βοήθησαν στρατιωτικά και οικονομικά στην ανεξαρτησία του κράτους διατήρησαν προνομιακές επιχειρηματικές και πολιτικές διασυνδέσεις με μεσάζοντες οι οποίοι αντί να εξυπηρετούν το εθνικό παραγωγικό δυναμικό λειτουργούσαν ως εκπρόσωποι ξένων επιχειρηματικών συμφερόντων

Το δεύτερο κύμα αποαποικιοποίησης έλαβε χώρα στην Ευρώπη και στη Μέση Ανατολή και εν μέρει αναφέρεται και σε διαδικασίες που ήδη αναφέραμε αλλά και σε άλλες ευρύτερες

Βασικά αφορούσε την οριστική κατάρρευση της Αυστροουγγρικής της Οθωμανικής και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας

Αυτές οι εξελίξεις έλαβαν χώρα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Από αυτές τις αυτοκρατορίες δημιουργήθηκαν μια σειρά από κράτη

Από την πρώτη Αυστρία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία, Γιουγκοσλαβία

Από την δεύτερη διαμορφώθηκε συνένωση κρατών με τη μορφή της ΕΣΣΔ

Από την τελευταία η Τουρκία ήταν το μόνο σταθερό νέο κράτος που δημιουργήθηκε με ορισμένα μικρότερα κρατίδια να αντιμετωπίζουν πολιτικά προβλήματα σταθερότητας

Κυρίως η πτώση της ΟΑ ευνόησε την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία

Το τρίτο μεγάλο κύμα δημιουργίας νέων κρατών έλαβε χώρα μετά το 1945 και αφορά την αποαποικιοποίηση από ΜΒ και Γαλλία στην Ασία και την Αφρική

Ινδονησία, Φιλιπίνες, Ινδία και Πακιστάν και μετέπειτα Μπαγκλαντές,

Γενικά μεταξύ 1945-1989 δημιουργήθηκαν σχεδόν 90 νέα ανεξάρτητα κράτη

Πολλά όμως από αυτά εξυπηρετούσαν αποικιακές πολιτικές και οικονομικές προτεραιότητες

Συνάθροιζαν με τεχνικό τρόπο εθνότητες με διαφορετικά μεταξύ τους χαρακτηριστικά προκειμένου να υπάρξει το 'διαίρει και βασίλευε'

Νιγηρία, Ιράκ, Ινδία αλλά και Κύπρος είναι ορισμένα μόνο από αυτά

Επειδή δηλαδή τα κράτη αυτά δεν δημιουργήθηκαν μέσα από εσωτερικές πολιτικές και οικονομικές διεργασίες δεν είχαν την απαραίτητη συνοχή για να διατηρηθούν

Επιπλέον σε πολλές περιπτώσεις οι οικονομικοί όροι που επιβλήθηκαν από τις αποικιοκρατικές δυνάμεις ως όρος για να αποχωρήσουν δημιούργησαν οικονομικές εξαρτήσεις ανάλογες με αυτές που αναφέρθηκαν

Το τελευταίο κύμα δημιουργίας νέων κρατών αφορά την περίοδο μετά την κατάρρευση του Κομμουνιστικού μπλοκ και της ΕΣΣΔ

15 νέα διάδοχα κράτη δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα

Η εδαφική παράμετρος διαδραμάτισε πολύ σημαντικό ρόλο στις πορείες που ακολούθησαν αυτά τα κράτη έκτοτε

Όσα βρίσκονται γεωγραφικά κοντά στο Ευρωπαϊκό οικονομικό κέντρο αξιοποίησαν εν μέρει το συγκριτικό τους πλεονέκτημα αναπτύσσοντας σημαντικές οικονομικές σχέσεις κυρίως με τη Γερμανία

Αυτό αφορά κυρίως κάποιες από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και τις Βαλτικές χώρες οι οποίες επίσης ανέπτυξαν στενές οικονομικές σχέσεις με τις ανεπτυγμένες Σκανδιναβικές χώρες

Αντίθετα όσο πιο βαθιά στην Ασία είναι εγκατεστημένες οι νέες αυτές χώρες τόσο εντονότερα είναι τα πολιτικά και οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν

